

Анатолій Адруг

ГРАФІКА ТИТУЛЬНИХ АРКУШІВ ЧЕРНІГІВСЬКИХ І НОВГОРОД-СІВЕРСЬКИХ ВИДАНЬ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVII – ПОЧАТКУ XVIII СТОЛІТЬ

Стаття присвячена графіці титульних аркушів чернігівських і новгород-сіверських видань другої половини XVII – початку XVIII століть. Серед них є створені в уже сформованій традиції й оригінальні. Розглянуто майже півтора десятка гравюр на дереві й металі. Вони свідчать про тісні зв'язки друкарень Києво-Печерської лаври, Новгород-Сіверського та Чернігова. Більшість з них не мають підписів граверів, а ті, що мають, належать визначним майстрам Н.Зубрицькому, І.Піддубному, І.Щирському. За композиційними особливостями форти відрізняються розмаїттям. У них можна бачити архітектурні споруди і композицію «Трійця», бо друкарня знаходилась при Троїцько-Іллінському монастирі у Чернігові. Гравюри на титульних аркушах (форти) – цікаве явище, в якому відбилися стильові риси бароко.

Ключові слова: графіка, бароко, гравюри на титульних аркушах видань, друкарні Києва, Новгород-Сіверського, Чернігова.

Про досягнення чернігівських майстрів у декоративному оздобленні видань яскраво свідчать гравюри на титульних аркушах книг. Серед них є виконані в уже сформованій традиції і своєрідні оригінальні, властиві лише чернігівським друкам. Розгляд форт варто розпочати з двох титульних аркушів, які вперше з'явилися у виданнях Київської та Новгород-Сіверської друкарень, а потім були вжиті і в Чернігові. У 1674 р. у друкарні Києво-Печерської лаври побачила світ книга Л. Барановича «Труби словес проповідних». Композиції на титульному аркуші цієї книги присвячений лист Л. Барановича до Варлаама Ясинського 1673 р., в якому викладено проект форти [10, с.107 – 108]. Утіленню цього проекту в техніці гравюри на дереві присвячена окрема стаття С. І. Маслова в «Етюдах з історії стародруків». Композиція та складові частини форти пов'язані зі змістом книги, яка являє собою збірник проповідей на свята, присвячені Ісусу Христу, Богородиці та святым. Кожна складова знайшла графічне відображення в композиції форти. І. Христос – «книга живота» – представлений у центрі композиції із символічним зображенням книги із сімома висячими печатками. На них напис «В книзі твоєї всі напишуться», що й писав у згаданому листі Л. Баранович. На обкладинці зображеної книги вміщено заголовок видання. Над книгою представлена Богородиця згідно з текстом в «Об'явленні святого Івана Богослова» (XII, 1) – «Жінка, зодягнена в сонце, а під ногами її місяць, а на її голові вінок із дванадцяти зір». На тлі хреста Богоматір підтримує книгу із заголовком на двох ланцюгах. Обабіч Богородиці постаті архангелів. У лівій частині біля архангела батько Богородиці Іоаким несе гроно винограду і посуд. Праворуч мати Марії Анна тримає в одній руці посуд з молоком і медом, а в другій запалений світильник. Про це докладно оповідається в тексті книги.

© Адруг Анатолій Кіндратович – кандидат мистецтвознавства, доцент Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка, член Національної спілки художників України та Національної спілки краєзнавців України.

Навколо книги із заголовком представлено 26 поясних зображень святих, на честь яких вміщені проповіді. Вони об'єднані в шість груп. На відміну від проекту Л. Барановича на титульному аркуші з'явилися Олексій чоловік Божий (патрон царя Олексія Михайловича) і святі Борис і Гліб (резиденція Л. Барановича знаходилася в чернігівському Борисоглібському монастирі). Між зображеннями святих вміщені знаки зодіаку, які свідчать, що святі йдуть шляхом небесного світила. Знизу книги із заголовком за нижні кути з обох боків підтримують святі Антоній і Феодосій. Вони представлені також унизу під райдужною дугою, де обробляють землю у садку. У віршах докладно оповідається, хто і де зображений. Сказане у віршах і символіка форти тлумачиться в «Предословії к читателем». Рамка форти була повторена на останній сторінці книги. Лише замість заголовка зображений наперсний хрест на ланцюгах. Навколо нього чотири руки, що благословляють, та стрічки з написами. Цю композицію Л. Баранович мав за свого герба. Вона була повторена, наприклад, на звороті титульного аркуша чернігівського видання «Тріоди цвітної» 1685 р. Пізніше в Чернігівській друкарні рамка з «Труб словес проповідних» 1674 р. вжита на титульному аркуші «Зерцала от писания божественного» 1705 р. та книги І. Максимовича «Богородице Діво» 1707 р. На той час дошка зазнала втрат, з'явилися у верхній частині композиції тріщини, які на відбитках мали вигляд білих смуг. Для вміщення заголовка книги «Богородице Діво» майстер збільшив отвір. Але була втрачена більша частина зображеної книги. У результаті цього порушилася первісна програма Л. Барановича, викладена в згаданому листі [4, с.20 – 33].

1678 р. у Новгород-Сіверській друкарні побачило світ видання «Анфологіону» з фортою, яка була повторена у книзі «Мінея обща», що з'явилася тоді ж там само. Вся форта оточена лінійною рамкою. У горішній частині представлено зображення Спаса Вседержителя з предстоячими. Обабіч заголовка вміщені погрудні образи святих і святителів у квіткових чашечках. У долішній частині під заголовком в обрамленні барокового картуша з лавровим вінком поміщені споруди Новгород-Сіверського Спасо-Преображенського монастиря. Тому тут є доречним зображення вгорі Спаса Вседержителя. Ця ж форта була використана у чернігівському виданні «Тріодь цвітна» 1685 р. Заголовок замінений новим текстом. Унизу замість споруд Новгород-Сіверського монастиря з'явилася зображення західного фасаду Чернігівського Троїцького собору. Про це свідчить напис на рівні головної бані споруди. Картуш отримав іншу форму. Підпис майстра «ВЛ» відсутній. Таким чином прилаштована форта не зовсім відповідала новому виданню. Адже вгорі звичайно у чернігівських виданнях знаходилося зображення Трійці на честь Троїцького собору Чернігівського Троїцько-Іллінського монастиря, при якому діяла друкарня. Отже, ми бачимо в творчості чернігівських майстрів продовження традицій більш ранніх Київської та Новгород-Сіверської друкарень.

1 листопада 1687 р. у Чернігівській друкарні побачив світ «Молитвослов» у дванадцятій частині аркуша. На титульному аркуші форти виконана в техніці гравюри на дереві, обведена чорною лінійною рамкою. Підпис гравера відсутній. Угорі над заголовком поєднано дві композиції – «Трійця новозавітня» та «Коронування Богородиці». Обабіч заголовка постаті святих Антонія та Іллі, які стоять на невисоких постаментах. У кожному по одному великому руслу. Зверху постаментів під ногами святих написи, що свідчать, хто ж це зображений. Через невеликі розміри композиція форти вийшла спрощеною, і внизу відсутнє зображення Троїцького собору.

У 1689 р. вийшло з друку польськомовне видання «Modlitwy dzienne u posne» у восьмій частині аркуша. На титульному аркуші гравюра на дереві без підпису гравера. Всю горішню частину над заголовком займає композиція «Трійця новозавітня». Обабіч в нішах постаті чотирьох святих у два яруси. У центрі в прямокутнику вертикального формату на білому тлі вміщено розлогий заголовок. Завершення заголовка внизу в різьбленому картуші. Гравюра близька до форти попереднього видання.

Форти книги Д. Туптала «Руно орошенное» 1696 р. в техніці мідериту відрізняється за змістом і оформленням від інших. Формат гравюри вертикальний. На загальному чорному тлі хрест із заокругленими раменами. Всередині хреста на

білому тлі паперу вміщено текст заголовка. Обриси хреста імітовані металевим обрамленням. На чотирьох кутах форти в овальних обрамленнях вертикального формату вміщено сюжетні композиції, присвячені Богородиці. Хронологічно вони починаються праворуч угорі зображенням батьків Богоматері Іоакима і Анни. Праворуч внизу «Різдво Богородиці». Ліворуч внизу «Введення Богородиці до храму», а над нею вгорі – «Вознесіння Богородиці». У центрі вгорі над заголовком уміщена композиція «Трійця новозавітня». Усі картуші нагадують фрагменти іконостасів. Варто зауважити, що графічне вирішення цієї форти близьке до композиції шати кіоту чудотворної ікони чернігівської «Іллінської Богоматері» [1]. На першій сторінці обкладинки книги О. Однороженка опубліковано зображення на титульному аркуші рукописного Євангелія XVI ст. для господаря Молдавського Стефана, виконаного ченцем Пилипом Афонського монастиря Ізограф. Тут також подібна загальна композиція з хрестом, в якому вміщено заголовок. Замість композицій у кутах в рукописному варіанті вгорі сонце і місяць, внизу – гербовий щит з фігурами і герб Молдови (бик) [6].

Заголовок «Молитвослова триакафістного» 1697 р. вміщено у рамці, виконаній в техніці мідериту. Вона має вигляд порталу, в нижній частині якого стоять дві барокові звивисті колони з виноградними гронами на фустах. Колони мають бази і підтримують умовно передані антаблементи, на яких стоять постаті І. Христа з хрестом та Святої великомучениці Варвари. Вгорі горизонтально видовжена композиція «Трійця старозавітня», обабіч її пишні квіти з листям. Унизу під заголовком бачимо західний фасад Троїцького собору Чернігівського Троїцько-Іллінського монастиря.

У 1698 р. у Чернігівській друкарні побачив світ латиномовний підручник з риторики «*Praxis oratoria*» (Ораторська іліада), складений Лаврентієм Крщоновичем для своїх учнів – синів князя Б. Голіцина. Горішні кути прикривають частини театральної завіси. У центрі вгорі двоголовий орел з розпростертими крильми. Має три корони. На його грудях відкрита книга з написом на сторінках латиною «*Praxis oratoria*». У правій лані орел тримає меч, а в лівій – гусяче перо для писання. У центрі композиції під орлом у круглому картуші в обрамленні із різьбленого листа аканта вміщено заголовок книги латинською мовою. Нижче в картуші горизонтального формату завершення тексту заголовка і датою «1698». Ліворуч від заголовка на невисокому п'єдесталі постать молодшого сина князя Голіцина, який тримає в лівій руці книгу та із зосередженим виглядом повторює прочитане. Праворуч старший син князя також з книгою заучує текст. Ще в 1920-і роки С. І. Маслов зазначав, що внизу цієї гравюри «ледь помітний» підпис літерами «I. S.» і зробив припущення про авторство гравера І. Стрельбицького [5, с.699]. П. М. Попов був схильний до думки про причетність до цієї роботи І. Щирського [8, с.106]. Я. П. Запаско і Я. Д. Ісаєвич відзначили роботу в цьому виданні граверів Л. Крщоновича та І. Щирського [2, с.114]. Д. В. Степовик указав підпис гравера «I. S.» і визнав автором І. Щирського [9, С.156]. Особливості гравірування свідчать на користь І. Щирського, проте для остаточного з'ясування авторства, на нашу думку, поки що підстав не достатньо.

У 1704 р. в Чернігівській друкарні побачило світ видання «Служебника» у восьму частину аркуша. На титульному аркуші вміщена архітектурна рамка в техніці гравюри на дереві. Обабіч заголовка на базах для колон бачимо постаті святих на заштрихованому тлі. Над заголовком схематично позначені капітелі та антаблемент. Композиція завершується фігурним бароковим фронтоном з волютами. У горизонтально видовженому картуші «Трійця новозавітна». Унизу перед базами колон смуга із плиток у три ряди. Вони передані у прямій (лінійній) перспективі з різними точками сходу. Ліворуч унизу підпис гравера «Н.Ф.» – Никон Фігурський.

Своєрідно вирішена форта видання І. Максимовича «Алфавит собранний рифмами сложенный», який побачив світ 15 грудня 1705 р. Розлогий заголовок вміщено у лавровий вінок вертикального формату. Вгорі Бог-Отець з розпростертими руками. Внизу під заголовком зображення західного фасаду чернігівського Борисо-Глібського собору. Обабіч нього постаті княгині Ольги і князя Володимира. З-під собору росте догори виноградна лоза. Між її галузками у круглих лаврових вінках розміщені

поясні зображення святих Бориса і Гліба, а також представників царської династії Романових – від Філарета до сина Петра I Олексія Петровича. Поява зображення Борисо-Глібського собору (замість Троїцького) пояснюється участю у складанні тексту книги учнів Чернігівського колегіуму, який розміщувався на території саме кафедрального Борисо-Глібського монастиря. За сприяння автора книги, чернігівського архієпископа І. Максимовича з 1700 р. почав діяти Чернігівський колегіум. Варто відзначити спорідненість композиції форти з композицією срібних царських врат іконостасу того ж самого Борисо-Глібського собору 1702 р.

Чернігівське видання книги «Феатрон или позор нравоучительный» 1708 р. містить авторизований переклад І. Максимовича матеріалів із творів Амвросія Мерліака, повчальних оповідей із Святого Письма і стародавньої історії [3, с.23]. Гравюра на титульному аркуші в техніці гравюри на дереві оточена лінійною рамкою. У центрі заголовок вміщений на білому тлі у майже квадратній площині, яку з обох боків підтримують два ангели. Угорі над заголовком композиція «Трійця новозавітна», внизу сонм ангелів. Унизу по центру підпис гравера «ИП» – Інокентій Піддубний.

1 грудня 1709 р. в Чернігівській друкарні побачила світ книга «Царский путь креста господня», яка є перекладом І. Максимовича латиномовного видання Бенедикта Хефтена (Антверпен, 1635 р.). Усі аркушеві текстові ілюстрації чернігівського видання в техніці гравюри на металі є копіями гравюр 1635 р. Чернігівські твори 1709 р. мають підписи граверів Н. Зубрицького та І. Стрельбицького. Гравюра на титульному аркуші без підпису автора [3, с.25]. На титульному аркуші заголовок представлений у центрі брами, архітектурні форми якої властиві для бароко. З обох боків колони зі спрощеними стилізованими капітелями, які спираються на постаменти з квітками. Колони не виконують несучу функцію, вони декоративні й лише прилягають до брами. Фігурне завершення її з волютами в центрі серед променів має монограму «Марія». На колонах і над заголовком елементи лаврового вінка. Треба зауважити, що ця гравюра на титульному аркуші дещо нагадує браму Заборовського XVIII ст. в огорожі Софійського монастиря у Києві. У цьому випадку чернігівські автори створили композицію, зовсім відмінну від антверпенського видання, в якому в центрі вертикальної композиційної площини представлений прямокутний камінь. На його плоскому боці, зверненому до глядача, вміщено заголовок книги латинською мовою. Унизу біля основи каменя у фігурному картуші герб з написом латиною (Це перемога), вписаний у коло. Обабіч нього на землі тернові гілки. На камені зверху Ісус Христос навколішках тримає великого хреста на лівому плечі. Ліворуч від каменя двоє чоловіків несуть хрести. У одного з них рельєфно виявлені м'язи правої ноги і руки. Праворуч – жінка з хрестом.

1710 р. у Чернігові побачила світ ще одна перекладна книга протестантського богослова і письменника Іоганна Гергарда «Богомисліє», яка вийшла латинською мовою в Лейдені 1627 р. Форте в техніці мідериту обведена лінійною рамкою. У центрі заголовок на білому тлі теж у лінійній рамці, яка вгорі завершується півколом. Над заголовком на хмарі Богородиця на півмісяці з розведеними руками і дитиною перед собою. Навколо голови дванадцять зірок. Саме так Богоматір представлена в Об'явленні святого Івана Богослова. Обабіч заголовка – святі на повний зріст. Унизу по центру композиція «Успіння Богородиці» в різьбленому картуші. З обох боків від неї постаті Антонія та Феодосія Печерських.

Архітектурна композиція титульного аркуша чернігівського видання «Венец в честь тривенчанному богу» 1712 р. спирається на невисокий цоколь. На ньому обабіч заголовка дві прями колони з виноградними гронами по фустам і стилізованими коринфськими капітелями. На колони спирається спрощений антаблемент, на якому в центрі трипелюстковий фронтон з двома великими волютами з обох боків. Колони зовні дещо схожі на колони на форті «Молитвослова триакафістного» 1697 р. До певної міри це можна пояснити тим, що під цією назвою втретє подано текст «Молитвослова триакафістного».

У 1714 р. в Чернігові побачив світ переклад І. Максимовича на церковнослов'янську мову книги Ієремії Дрекселя «Геліотропій» (Мюнхен, 1627 р.). Видання

містить приклади із життя державних діячів давнини. Вся композиція форти на титульному аркуші обведена лінійною рамкою. У центральній частині, виділеній з обох боків і знизу також лініями, вміщений заголовок літерами різної висоти. До слова «Геліотропіон» спадають промені від круга, в центрі якого рівносторонній трикутник із словом «Део». Обабіч круга ангели на хмарах. Нижче з обох боків заголовка ростуть із землі соняшники з голівками, зверненими до сйява вгору. У нижній частині три сюжетні композиції в овалах вертикального формату. Над кожною з них зображення херувимів. Підпис гравера на металі відсутній. Треба сказати, що художник не повторив композицію заголовного аркуша мюнхенського видання в деталях, хоча відштовхнувся від загальної побудови твору 1627 р. У німецькій книзі зображення у гравюрі більш лаконічне і чітке у порівнянні з пишним і дещо перевантаженим чернігівським аркушем. У 1627 р. текст заголовка оточують з обох боків два соняшники, що ростуть не із землі, а із вазонів. Тонкі стебла рослин з невеликими листочками тримають дві соняшникові голови, на які і також на заголовку йдуть промені від сонця в центрі горішньої частини композиції.

Заголовний аркуш першого чернігівського видання «Нового заповіту» 1717 р. оздоблений до певної міри подібно до вже згаданої форти «Алфавіту» 1705 р. Угорі в центрі композиція «Трійця новозавітна» поєднана з коронуванням Богородиці. Нижче вміщено заголовок, але не в лавровому вінку, як в «Алфавіті», а на полі, подібного до гербового щита. Унизу під заголовком представлений чернігівський Троїцький собор. Ліворуч від нього Іллінська церква, а між нею і Троїцьким собором постать святого пророка Іллі. Праворуч від собору фігура Антонія Печерського. З-під їхніх ніг виростає виноградна лоза. На її вигинах в круглих обрамленнях напівпостаті чотирьох євангелістів і ще чотирьох святих обабіч заголовка. Можливо, автор гравюрі «КГ». Ця рамка була повторена в чернігівському виданні «Правила к божественному причащенню» 1745 р.

Композиція на титульному аркуші «Правила к божественному причащенню» (Чернігів, 1720 р.) обведена лінійною рамкою. У центрі заголовок на білому тлі. Вгорі на хмарах у вигляді горизонтального напіввала поєднані композиції «Трійця новозавітна» та «Коронування Богородиці». Обабіч заголовка постаті преподобного Онуфрія та святого пророка Іллі. Про це свідчать написи під їхніми ногами. Унизу під заголовком лінійною рамкою виділена окремо горизонтальна композиція із зображенням споруд Чернігівського Троїцько-Іллінського монастиря. У лівому нижньому куті підпис гравера «Никодим», тобто Никодим Зубрицький.

Окремо слід сказати про оздоблення титульного аркуша чернігівського видання книги Лаврентія Крщоновича «Redivivus Phoenix» (Воскреслий Фенікс» 1683 р.). Цей панегірик Л. Барановичу латинською і польською мовами має 5 ілюстрацій у вигляді заставок. На одному із примірників, який описав П. М. Попов, від титульного аркуша збереглася лише ліва половина з алегоричними постатями жінок (Pietas, Religio, Virtus), що уособлюють відданість, зв'язок з Богом та мужність. Також залишилася частина архієрейського одягу. Підпис гравера «Ioannes Szczyrski». Розмір згаданого фрагмента 27,5 x 7,5 см [7, с.132, 134].

Отже, ми розглянули майже півтора десятка гравюр на титульних аркушах видань Чернігівської друкарні першого періоду її діяльності. Перш за все вони засвідчили тісні зв'язки між друкарнями Києво-Печерської лаври, Новгород-Сіверською та Чернігівською. Це говорить про міграцію друкарських матеріалів і продовження традицій. Згадані форти знаходяться на титульних аркушах книг різного формату – від половини аркуша до дванадцятої його частини. Виконані вони як у техніці гравюрі на дереві, так і в техніці мідериту. Більшість із них не мають підписів граверів. А зафіксовані підписи свідчать про роботу таких відомих і визначних майстрів, як Н. Зубрицький, І. Піддубний, І. Щирський. За композиційними особливостями форти відрізняються розмаїттям. Є архітектурні композиції з використанням форм зодчества того часу. Є своєрідні твори з використанням поширених і в інших видах мистецтва декоративних мотивів – виноградної лози, лаврових вінків із зображеннями святих і персонажів Святого Письма.

1. «Перло многоцінне». Чернігів, 1646 р.

2. «Анфологійон». Новгород-Сіверський, 1678 р.

3. «Молитвослов триакафістний». Чернігів, 1697 р.

4. «Алфавіт». Чернігів, 1705 р.

5. «Зерцало от писанія божественного». Чернігів, 1705 р.

6. «Гліотропіон». Чернігів, 1714р.

7. «Царскій путь креста господнього». Чернігів, 1709 р.

8. «Трубы на дни нарочитые». Київ, 1674р.

Найчастіше за зразком київських форт угорі над заголовком розміщена композиція «Трійця новозавітна» чи «Трійця старозавітна». Іноді «Трійця новозавітна» поєднується із «Коронуванням Богородиці», запозиченої із західної іконографії. Унизу під заголовком часто знаходилося зображення Троїцького собору – головного храму Чернігівського Троїцько-Іллінського монастиря, при якому діяла і власністю якого стала друкарня, створена Л. Барановичем. Також було вміщено зображення Іллінської церкви XII ст., яка входила до складу Троїцько-Іллінського монастиря.

9. «Новий заповіт». Чернігів, 1717 р.

Лише один раз на титульному аркуші «Алфавіту» 1705 р. внизу можна бачити зображення чернігівського Борисоглібського собору. Це можна пояснити причетністю до видання учнів Чернігівського колегіуму, який діяв на території кафедрального Борисоглібського монастиря, головним храмом якого і був згаданий собор. Автором «Алфавіту» був чернігівський архієпископ і письменник Іван Максимович, завдяки якому почав діяти Чернігівський колегіум у 1700 р. У перекладних виданнях не копіювали гравюру титульного аркуша першотвору, а творили нові композиції. У цілому ж гравюри на титульних аркушах видань являють собою цікаве явище, в якому відбилися стильові риси і тенденції розвитку мистецтва того часу.

1. Адруг А. Видатна пам'ятка золотарства / Анатолій Адруг, Ганна Арендар // Сіверянський літопис. – 1999. – №6. – С.46 – 52.
2. Запаско Я. Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні. Книга перша (1574 – 1700) / Яким Запаско, Ярослав Ісаєвич. – Львів: Вища школа, 1981. – 136 с.: іл.
3. Запаско Я. Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні. Книга друга, частина перша (1701 – 1764) / Яким Запаско, Ярослав Ісаєвич. – Львів: Вища школа, 1984. – 132 с.: іл.
4. Маслов С.І. Етюди з історії стародруків. I – VIII / С.І. Маслов. – К., 1925. – 84 с.: іл.
5. Маслов С.І. Етюди з історії стародруків. IX – X. / С.І. Маслов // Ювілейний збірник на пошану акад. Дм. Ів. Багалія. – К., 1927. – С.698 – 719.
6. Однороженко О. Родова геральдика Русо-Влахії (Молдавського господарства) кінця XIV – XVI ст. / О.Однороженко. – Харків, 2008. – 156 с.
7. Попов П.М. Матеріали до словника українських граверів / Павло Попов. – К., 1926. – 141 с.: іл.
8. Попов П.М. Осередки книгодрукування на Східній Україні / П.М. Попов // Книга і друкарство на Україні. – К., 1965. – С.70 – 107.
9. Степовик Д. Іван Щирський. Поетичний образ в українській бароковій гравюрі / Д. Степовик. – К.: Мистецтво, 1988. – 159 с.: іл.
10. Чернігівські Афінні / Передм., упоряд. текст. матеріалу, комент. до нього А.Макарова. – К.: Мистецтво, 2002, – 288 с.: іл.

Анатолій Адруг (Чернигов)

Графика титульных листов черниговских и новгород-северских изданий второй половины XVII – начала XVIII веков.

Стаття посвящена графіке титульних листів черниговських і Новгород-Северських видань другої половини XVII – початку XVIII століття. Серед них є традиційні

и оригинальные. Рассмотрено почти полтора десятка гравюр на дереве и металле. Они свидетельствуют о тесных связях типографий Киево-Печерской лавры, Новгорода-Северского и Чернигова. Большинство из них не имеют подписей гравёров, а те, которые имеют, принадлежат выдающимся мастерам Н. Зубрицкому, И. Поддубному, И. Щирскому. За композиционными особенностями форты отличаются разнообразием. В них можно видеть архитектурные сооружения и композицию «Троица», ибо типография находилась при Троицко-Ильинском монастыре в Чернигове. Гравюры на титульных листах (форты) – интересное явление, в котором отразились стилевые черты барокко.

Ключевые слова: графика, барокко, гравюры на титульных листах изданий, типографии Киева, Новгорода-Северского, Чернигова.

Anatoliy Adrug (Chernigiv)

The graphic arts of title pages of editions of the second half 17 – early 18 century of Chernigiv and Novgorod – Siverskiy.

The article is devoted the graphic arts of title pages of editions of the second half of 17 – early 18 century of Chernigiv and Novgorod – Siverskiy. Among them there are created in the already formed tradition and original style. Considered almost one and a half ten of woodcuts and metal. They testify to close connections of printing – house of Киево – Печерская Лавра, Новгород – Siverskiy and Chernigiv. Majority from them does not have signatures of engraves and those which have belong to the great masters – N.Zubrickiy I. Piddubniy, I. Schirskiy. Following after composition features forts differ a variety. In them it is possible to see architectural buildings and composition of Trinity because a printing – house was at Troicko – Illinskiy monastery in Chernigiv. Engravings on title pages (forts) are the interesting phenomenon the stylish lines of baroque were reflected in which.

Keywords: graphic arts, baroque, engravings on the title pages of editions, printings – houses of Kiev, Novgorod – Siverskiy, Chernigiv.

